

Handen met karakter!

Handen scheppen

Met handen kun je gerechten maken, een boek schrijven, een foto maken, een boom planten, enzovoort. Ze voeren feilloos onze gedachten en plannen uit. Dit maakt handen tot een geweldig werktuig, waarmee we onze wensen en behoeften kunnen realiseren. Handen kunnen ook betasten, waardoor ze ons veel informatie geven over onze omgeving. Voor een blinde zijn handen onmisbaar!

Maar naast dit praktische nut zeggen handen ook veel over de persoon van wie die handen zijn. Er zijn mensen, die beweren dat ze aan de handen van iemand kunnen zien hoe die persoon in elkaar steekt. Blijkbaar drukken handen dus ook *gevoelens* uit...

De kunst van gebarentaal

Bouwstenen

De *officiële gebarentaal* bestaat uit gebaren, die door de handen gemaakt worden. Maar *mimiek* en *houding* geven extra betekenis aan een gebaar. De specifieke *vorm* van de handen, de *plaats* waar je het gebaar maakt, de *beweging* die de handen moeten maken, de *richting* van de palm van de hand en zelfs de *vingerrichting* blijken allemaal losse bouwstenen te zijn van één gebaar!

Motoriek en gevoel

Ik was als beeldend kunstenaar altijd al geïnteresseerd in handen. Heel lang was dat om voor mij onduidelijke redenen. Ik wist alleen dat ik handen mooi vond en dat ik ze wilde tekenen. Maar ik kwam in mijn tekeningen nooit tot de essentie van de betekenis, die handen voor mij hadden. Tot ik – eigenlijk min of meer toevallig – in aanraking kwam met de Nederlandse gebarentaal. Toen werd mij

Femke van Gorkum *Handen zijn multifunctioneel. Handen ondersteunen taal en zijn een van de belangrijkste instrumenten die we hebben, om onze omgeving te verkennen.*

Omdat onze handen zo'n complex geheel zijn van spieren en pezen, kunnen ze talloze vormen aannemen. Het is daarom niet gek, dat handen in staat zijn om een *eigen taal* – letterlijk – zichtbaar te maken: *gebarentaal*.

OVER DE AUTEUR

Femke van Gorkum is beeldend kunstenaar en Beroepskunstenaar In de Klas (BIK). Ze ontwikkelt kunsteducatieve projecten voor kinderen en voert die uit in het basisonderwijs.

iets heel simpels duidelijk: het zijn niet de uiterlijke kenmerken van een hand, die veel zeggen over een persoon. Het is de *motoriek* en het is het *gevoel*, dat mensen tot uitdrukking laten komen in hun handen! De gebarentaal beheerst die kunst tot in de finesses.

Expressie

Ik werk vanuit mijn eigen interesses en probeer die te koppelen aan onderwerpen en thema's, die een educatieve waarde kunnen hebben voor het primair onderwijs. En omdat het belangrijk is, dat kinderen zichzelf kunnen uiten, wil ik kinderen graag kennis laten maken met verschillende uitingsvormen. In deze les komen twee uitingsvormen bij elkaar: *beeldende expressie* en *lichamelijke expressie*.

Manicuren

Een hand kun je verzorgen, door die hand met crèmes in te smeren, te *scrubben* en de nagels te vijlen en te lakken. Tegenwoordig zijn er steeds meer technieken, om handen te versieren. In eeuwenoude culturen werden (en worden) handen zelfs beschilderd met patronen, als onderdeel van ceremonies.

In deze les gaan we ook *manicuren*. En wel op een geheel eigen, creatieve manier. Niet alleen om een hand mooier te maken. Maar vooral om te laten zien wat die hand duidelijk wil maken. We maken hiervoor gebruik van een van de bouwstenen van een gebaar: de *handvorm*, ontleend aan de *Nederlandse gebarentaal*. Maar voordat we hiermee aan de slag kunnen gaan, moeten we eerst wat meer weten over deze *lichaamstaal*.

Introductie van leuke gebaren

Universele lichaamstaal

De meeste kinderen in het reguliere basisonderwijs hebben geen kennis van de *officiële gebarentaal*. Maar van jongs af leren ze *wél* (onbewust) om *lichaamstaal* toe te passen in hun communicatie met anderen. De *basisemoties* – zoals *boosheid*, *verdriet*, *blijheid*, *trots*, *angst* en *verbazing* – kunnen ze makkelijk met hun gezicht duidelijk maken. Ook het nabootsen van *dieren* wordt door ouders aan hun kinderen vroegtijdig geleerd. En denk maar eens aan het spelletje *Hints*. Veel kinderen hebben dit spel ooit al eens gespeeld. *Lichaamstaal* en (*overdreven*, *uitvergrote*) *mimiek* zijn dus ingebakken. In de gebarentaal is veel van deze universele lichaamstaal terug te zien.

Voorbeeldgebaren

Voor deze les wil ik u een aantal gebaren voorstellen, die wat minder afhankelijk zijn van de plaatsing ten opzichte van het lichaam en die daarbij ook nog eens tot de *verbeelding* spreken bij kinderen. Ik geef u een aantal voorbeelden van *gebaren*, die geschikt zijn voor deze les:

- *Dieren*. Ik noem in dit verband: *hond*, *kat*, *beer*, *konijn*, *schildpad*, *slak*, *spin* en *vlinder*.
  - *Eten en drinken*. Ik noem: *melk*, *thee*, *koffie*, *boterham*, *worst* en *ei*.
  - *Activiteiten/werkwoorden*. Ik noem: *lopen*, *werken*, *computer*, *voetballen*, *betalen*, *lezen*, *puzzelen* en het *I love you-gebaar*.
  - *Personen*. Ik noem: *baby*, *docent*, *mama* en *team*.
  - *Overig*. Ik noem: *Nederlands*, *mooi*, *koud*, *boos*, *geld* en *bal*.
- ➔ Enkele van deze gebaren zijn uitgebreid afgebeeld op praxisbulletin.nl.

tip U kunt zélf gebaren opzoeken met de gratis te downloaden app *iSignNGT*.

Projecten kunsteducatie

Femke van Gorkum ontwikkelt kunsteducatieprojecten, die al op veel basisscholen zijn uitgevoerd.

Doel van deze *lessen/lessenseries* is, om kinderen op creatieve wijze in aanraking te laten komen met begrippen als *taal, verhaal, communicatie* en milieu en de kinderen – binnen een betekenisvolle context – op eigen wijze hieraan uitdrukking te laten geven.

• Meer informatie

Voor meer informatie over samenwerkingsverbanden (kunsteducatieprojecten) met de auteur van dit artikel kunt u contact opnemen met:
Femke van Gorkum, Utrecht
info@femkevangorkum.nl

BIK

Meer informatie over de BIK-kunstenaar is terug te vinden in: Praxisbulletin, 24ste jaargang, nummer 1 (september 2006) of op: beroepskunstenaarsindefklas.nl.

Gebaren mét stem

De *Nederlandse gebarentaal* is een zelfstandige taal, met een eigen grammatica. Deze taal heb je niet zomaar onder de knie. Maar gebarentaal is niet alleen een taal voor doven en slechthorenden. Het is een tweede taal voor heel veel andere mensen, doven én horenden!

In deze les gaan we daarom niet uit van de officiële gebarentaal voor doven, maar van het principe, dat gebaren leuk en leerzaam zijn voor iedereen! We gebruiken dus wél de gebaren uit de gebarentaal, maar we houden ons niet bezig met de grammatica van die taal. We ondersteunen de *gesproken, Nederlandse taal met gebaren* (NMG), waardoor die nóg levendiger en uitbundiger wordt.

De opdracht

De opdracht luidt: 'Bouw uit piepschuim twee handen op, die samen een gebaar vormen. Bewerk deze handen daarna met materialen, die iets zeggen over de betekenis van dat gebaar.' Anders dan in de gebarentaal gaan de kinderen nu dus de handen niet ondersteunen met mimiek en beweging, maar ze gaan proberen om het gebaar te versterken, door *beeldende elementen* aan de handen toe te voegen. Dit lijkt misschien voor u op het eerste gezicht een heel abstracte opdracht. Maar u zult zien, dat de kinderen met deze opdracht prima uit de voeten kunnen, als u maar een *duidelijke selectie aan gebaren* aan hen voorlegt.

Handen opbouwen

Handen zijn geen eenvoudige lichaamsdelen. Toch kunnen kinderen al heel snel een hand tekenen, omdat ze die *versimpelen*: een horizontale streep, met vijf verticale strepen is al een hand. Later worden deze verticale strepen meer getekend als lussen en dan kan er helemaal geen misverstand meer over bestaan: het kind heeft een hand getekend.

Zo simpel gaan we het nu ook houden. U kunt voor het opbouwen van een hand volstaan met *piepschuim* en *stevig staaldraad*. Het is handig, als u – voorafgaand aan de les – platen piepschuim in stukken breekt. Met deze brokken piepschuim kunnen de kinderen in groepjes (van maximaal 5 of 6 kinderen) gaan stapelen. En in deze stapel piepschuim steken ze vijf «pinnen»: de *vingers*. Door kleinere stukken piepschuim aan de staaldraad te rijgen, ontstaan *buigzame vingers*. En nu maar bewegen, tot het juiste gebaar is gemaakt!

tip U kunt de platen piepschuim ook in allerlei vormen snijden, met behulp van een *gloedraad*.

Opwarmen

Om de opdracht op een leuke manier in te luiden, kunt u de kinderen op een speelse manier kennis laten maken met verschillende gebaren. Ik geef u hieronder *twee suggesties* voor de verschillende leeftijdsgroepen.

Groep 5/6: voorlezen met gebaren

Hoe maakt u een verhaal spannend? Door *mimiek, stemverheffingen, fluisteren, pauzes, het aanwijzen van plaatjes*, enzovoort. Maar u maakt het verhaal nóg spannender met *gebaren*!

U nodigt de kinderen tijdens het voorlezen met gebaren uit u na te doen. Het werkt erg aanstekelijk, als u een aantal gebaren in het verhaal steeds terug laat komen.

Voor deze introductie kunt u boekjes kiezen, die passend zijn voor de leeftijd. Denk aan dieren en emoties. De *dierengebaren* en *emotiegebaren* kunt u uzelf aanleren via websites. Maar u kunt ook een leuk boekje met dvd gebruiken van *Wapperkids*.* Deze boekjes en dvd's zijn speciaal gemaakt voor

het spelen met gebaren met jonge kinderen en zijn voorzien van leuke tekeningen en uitleg.

Groep 7/8: landen raden

Het is belangrijk, dat u gebaren introduceert, die tot de verbeelding spreken. *Dieren, emoties, dagritme, sporten*, maar ook *landen* worden in de gebarentaal leuk uitgebeeld. U kunt afbeeldingen van gebaren printen en hiervan *spelkaartjes* maken. De afbeeldingen kunt u downloaden van websites, maar u kunt ze ook opvragen bij *Wapperkids*.*

• Werkwijze

- U laat één kind een spelkaartje trekken. Het kind beeldt het gebaar van het kaartje voor de klas uit.
- De andere kinderen moeten dan het *land* raden en vertellen *waarom* ze denken dat dit gebaar bij het land past.
- Is het juiste land geraden? Dan wordt het spelkaartje (op de juiste plek) op een *wereldkaart* geprikt.
- Om het spelelement te vergroten, kunt u de klas in groepjes verdelen en er een *puntentelling* en een *prijs* aan koppelen. Onder de kinderen van het winnende groepje wordt de wereldkaart met gebaren verloot!

  Handen uit de mouwen!

Vooraf

De kinderen kunnen nu in groepjes gaan bepalen welk gebaar ze willen gaan bouwen. Het is handig, als u – voorafgaand aan de les – alle illustraties van de door u gekozen gebaren hebt geprint. Dan kan ieder groepje meteen uit het piepschuim de handen gaan opbouwen, aan de hand van dat voorbeeld.

Materialen

Als de basis voor het gebaar is gelegd, gaan de kinderen *materialen* zoeken en bewerken, die ze op de handen kunnen bevestigen. Het is leuk, als u de kinderen veel verschillende materialen aanbiedt, zodat elk groepje zich qua werkstuk kan onderscheiden van de andere groepjes. De volgende materialen zou u kunnen verzamelen voor de kinderen:

- *Vullingen (teddy, pluche, veertjes, watten, schuimrubber).*

- *Draden (wol, ijzerdraad, touw, pijpenragers).*
- *Cocktailprikkers en satéstokjes.*
- *Verfen kwasten.*
- *Glitters, kralen, pailletten, knopen.*
- *Tafelkleden, doeken, lakens, lapjes.*
- *Behangselpapier, gekleurd papier, crêpepapier.*
- *Wegwerpmaterialen (zoals eierdozen, kurken, verpakkingen).*
- *Tijdschriften, folders, kranten.*

Vragen

U kunt de kinderen op ideeën brengen, door rond te lopen en aan ieder groepje de volgende *vragen* te stellen:

- Hoe ziet het voorwerp (of de persoon) van het gebaar eruit?
- Uit wat voor elementen bestaat het voorwerp (of de persoon)?
- Wat doet het voorwerp (of de persoon) gewoonlijk?
- Waar kom je die persoon (of dat voorwerp) tegen?
- Hoe beweegt het voorwerp (of de persoon) zich?
- Welke kleuren horen bij dit woord?

  Enkele voorbeelden om in het achterhoofd te houden

Associaties met gebaren

Om u een idee te geven van de beeldende mogelijkheden, geef ik nu een opsomming van *associaties met gebaren*. Hiermee kunt u de kinderen op weg helpen bij het *decoreren* van de handen:

- Bij het gebaar *lopen* kunnen de kinderen denken aan: *voetstappen, veters, sporen, bomen.*

Bronnen & websites

- Alles over het landelijke expertisecentrum van de Nederlandse gebarentaal, dat alle woordenboeken gebarentaal uitbrengt, vindt u op gebarencentrum.nl.
- wapperkids.nl.
- Alles over Nederlandse gebarentaal vindt u op gebaren.nl.

Wapperkids

*Toestemming voor (en medewerking aan) het beeldmateriaal in dit artikel en op praxisbulletin.nl is verleend door *Wapperkids*, in Utrecht. *Wapperkids* biedt allerlei producten en diensten (zoals *workshops*) aan horende professionals, ouders en kinderen, die te maken hebben met de Nederlandse gebarentaal. Voor meer informatie hierover zie: wapperkids.nl.

Figuur 1: het gebaar 'beer'.

Figuur 2: werkstuk 'beer'.

- Bij het gebaar *beer* kunnen de kinderen denken aan: *bont, klauwen, honing*. (Zie: *figuur 1* en *figuur 2*, als voorbeeld.)
- Bij het gebaar *vlinder* kunnen de kinderen denken aan: *felle kleuren, bloemen, ogen, vlekjes en andere patronen*. (Zie: *figuur 3* en *figuur 4*, als voorbeeld.)
- Bij het gebaar *spin* kunnen de kinderen denken aan: *haren, kruis, web*.
- Bij het gebaar *melk* kunnen de kinderen denken aan: *koe, gras, uiers*.
- Bij het gebaar *baby* kunnen de kinderen denken aan: *speen, wieg, roze, blauw, luiers, rammelaar, knuffel*.
- Bij het gebaar *Nederlands* kunnen de kinderen denken aan: *weilanden, melkmeisje, rood, wit, blauw, pindakaas, stampot, klompen, tulpen, boeren, grachten*.

De gebaren laten vaak een *handeling*, de *motoriek* of de *letterlijke vorm* zelf van de woordbetekenis zien. Vooral bij de dierengebaren is het erg leuk, om de handen te vereenzelvigen met het dier.

Kiekje

Na afloop van de les staan er vijf of zes prachtige sculpturen in de klas. Om de kinderen een *persoonlijke herinnering* mee te geven, kunt u ieder kind bij zijn/haar eigen werkstuk fotograferen. Plaats de sculptuur hiervoor op een stapel dozen (of op een tafel) en laat het kind op een krukje (of een trapje) achter het werk staan. U fotografeert dan vanuit een hoek, dat het net lijkt, of de handen aan het kind toebehoren. Natuurlijk zijn de handen buiten proportie, maar dat geeft alleen maar een grappig effect!

👐👐 Gebaren voor gevorderden

Als u werkt met dove of slechthorende kinderen of kinderen met ESM (ernstige spraak-taalmoeilijkheden), dan zijn deze kinderen al vaak meer bekend met het gebruik van gebaren in hun communicatie. Sommige kinderen beheersen zelfs het *handalfabet*. U zou dan het project in dit artikel op dezelfde manier kunnen uitvoeren, maar dan met het vormen van een woord in plaats van een gebaar!

Voorbeeld

De kinderen kiezen een woord, dat ze mooi vinden. Bijvoorbeeld: *stilte*. Het woord wordt met de hand letter voor letter gespeld (*vingerspellen*). Elk groepje voert één letter uit van het gekozen woord. In het geval van *stilte* zijn er dan 6 groepjes nodig, om het hele woord te kunnen maken.

Van iedere letter wordt dus de *handvorm* gemaakt. En zo ontstaan 6 sculpturen, 6 beelden, die samen het woord *stilte* vormen. De afzonderlijke letters kunnen dan ook weer bewerkt worden met *materialen*, die iets zeggen over de *betekenis* van het woord. Het totaalplaatje bestaat dan niet alleen uit 6 letters van het handalfabet, die samen het woord *stilte* vormen, maar de kinderen voegen daar nog iets aan toe: de *sfeer* van het woord. En dat is een persoonlijke invulling. Dat heeft te maken met *verbeelding*.

tip Het is prachtig, als de *hele groep* aan één heel lang woord werkt. Alle sculpturen kunnen dan naast elkaar worden tentoongesteld en vormen een schitterende reeks van sfeervol bewerkte letters, die door de kinderen ook nog eens als woord gelezen kunnen worden!

➔ Afbeeldingen van het *handalfabet* kunt u vinden op praxisbulletin.nl.

👐👐 Tot slot

In dit project komen *beeldtaal*, *gebarentaal* en *lichaams-taal* aan bod. U zou dit project aan verschillende thema's kunnen koppelen, die te maken hebben met taal en communicatie. In ieder geval hoop ik, dat ik u – naast de gesproken en geschreven taal – enthousiast heb kunnen maken voor deze andere, visuele taal: de *gebarentaal*.

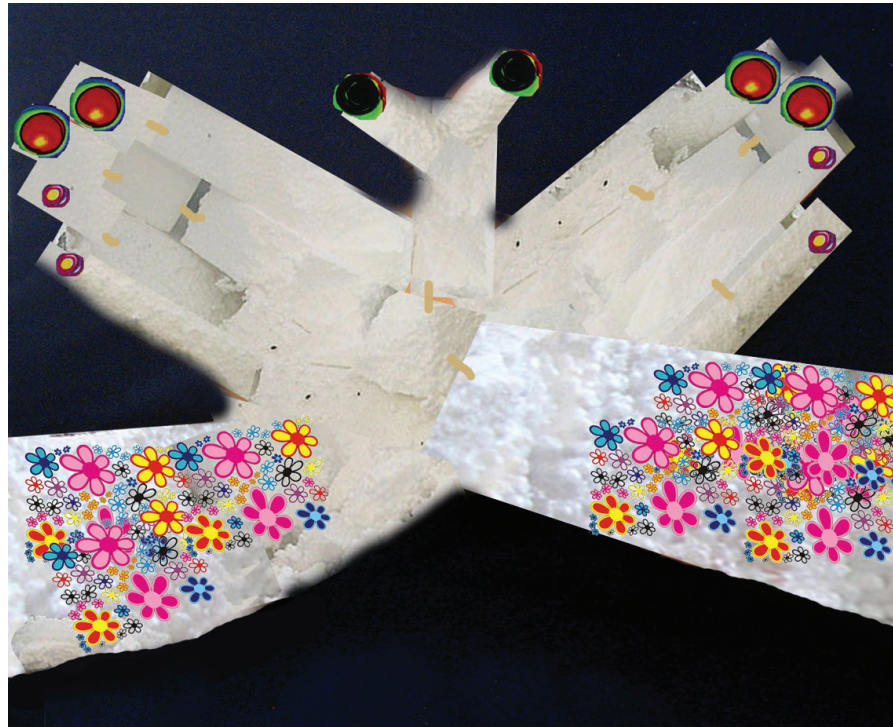
Veel succes met dit kunsteducatieproject!

🖱️ Praxisbulletin.nl

Dit artikel heeft een uitbreiding op praxisbulletin.nl. Daar zijn opgenomen: een kennismaking met gebaren (met vele afbeeldingen als voorbeeld) en het volledige handalfabet.

Figuur 3: het gebaar 'vinder'.

Figuur 4: werkstuk 'vlinder'.